

Oleh Polyanskyy

ZUNR: FEATURES OF SOURCES AND SOME TRENDS OF MODERN HISTORIOGRAPHY

The article analyses the peculiarities of such sources on the history of the ZUNR as memoirs and diaries, as well as examines the modern historiographic improvements on the history of the ZUNR.

Key words: ZUNR, the national liberation movement, Polish-Ukrainian war memoirs, diaries, historiography.

УДК 94(477)

Тетяна Савенко

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД: ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто історіографію, пов'язану з діяльністю НТШ у міжвоєнний період. Охарактеризовано основні групи праць, з'ясовано роль у дослідженні цієї наукової інституції.

Ключові слова: НТШ, історіографія, наукова діяльність, Західна Україна.

Наукове Товариство ім. Шевченка, засноване у 1892 р. шляхом реорганізації діючого з 1873 р. у Львові Товариства ім. Шевченка, – визначне і унікальне явище в історії української науки і культури. Своєрідністю діяльності НТШ полягала в тому, що в поневоленій країні, територія якої була розділена демаркаційними лініями, воно функціонувало як всеукраїнська високоорганізована наукова структура.

Об'єктом дослідження є діяльність НТШ.

Предмет дослідження – тенденції та особливості формування історичних праць з діяльності НТШ.

Мета статті – проаналізувати історичні праці, пов'язані з діяльністю наукової інституції.

Завдання публікації – проаналізувати особливості історіографії праць, з'ясувати основні тенденції тих чи інших підходів вивчення цієї історичної проблематики.

Отже, незважаючи на те, що НТШ відіграло і відіграє одне з провідних місць в українській науці, було складовою частиною наукового, громадського і культурного життя Західної України, проблеми його діяльності залишаються недостатньо вивченими.

Умовно праці, пов'язані з діяльністю НТШ, можна поділити на три групи. До першої відносимо праці безпосередніх діячів НТШ, учасників діяльності інституції у міжвоєнний період. До другої групи – публікації української діаспори. До третьої – праці, що з'явилися в період незалежності України, з 90-х рр. ХХ ст. і до сьогодні.

Початком вивчення історії товариства варто вважати 90-ті роки ХІХ ст. Першими його дослідниками були власне члени НТШ. Цій проблематиці присвячені праці О. Барвінського [1, с. 209], М. Грушевського [2, с. 3–14], В. Дорошенка [3, с. 23–28], О. Грушевського [4, с. 67] та інших.

З нагоди 50-річчя НТШ, В. Гнатюк, науковий секретар етнографічної комісії, а згодом голова товариства у 1925 році видає працю "Наукове товариство ім. Шевченка" [5, с. 15], у якій автор знайомить читачів з історією заснування та основними етапами діяльності товариства, характеризує організаційну структуру НТШ – друкарню, книгарню, переплетню, бібліотеку, музей, науково-видавничу справу. Підкреслює особливу роль товариства у національному відродженні українців. Ця публікація виходила з нагоди ювілею установи, з метою пошанування та популяризації установи.

55-ій річниці діяльності НТШ приурочена стаття тодішнього голови товариства К. Студинського "Наукове товариство ім. Шевченка у Львові (1873–1929)", що вийшла у 150 томі "Записок" [6, с. 9–18]. У цій публікації науковець приділяє увагу датам, основним віхам діяльності товариства, прізвищам видатних діячів, подає відомості про установи, придбання нерухомості та іншого майна. У кінці статті міститься бібліографія видань НТШ. Праця має загальний характер і розкриває основні етапи розвитку інституції, однак не повною мірою відображає вплив і значення, яке мало товариство на національно-культурне піднесення українства.

К. Паньківський, дійсний член НТШ, юрист за освітою, публікує спогади про зміни, що сталися в НТШ. Він констатує зміни у науковій структурі, кадровому забезпеченні, установи у післявоєнному Львові. [7, с. 94–99] Отже, необхідно зауважити, що особливістю цих публікацій було те що вони носили науково-популярний, пропагандистський характер, тому не мали глибокого аналізу й аргументації тверджень, оцінки фактів, подій і явищ.

У зв'язку з ліквідацією радянською владою товариства у 1939 р. епіцентром дослідження історії НТШ стає зарубіжжя, де в еміграції воно відновило свою діяльність. З нагоди 75-річчя заснування в 1949 р. у США і Німеччині за редакцією В. Кубійовича видано нарис «Історія Наукового товариства ім. Шевченка» [8].

Авторський колектив висвітлив історію заснування та виділив етапи діяльності товариства. Зазначимо, що праця не розкриває повною мірою усі аспекти діяльності НТШ. Зокрема, узагальнено і поверхово розглядається місце товариства у поступі історичної науки, просвітньо-організаційної діяльності інституції. Акцентується увага на гострій ідеологічній боротьбі та зважаючи на недостатню джерельну базу, на антиукраїнській політиці Другої Речі Посполитої. Цінність праць істориків діаспори полягає у тому, що більшість з них були безпосередніми учасниками діяльності товариства. Ґрунтовним дослідженням та однією з перших спроб вивчення діяльності товариства стала праця "Нарис історії Наукового Товариства ім. Шевченка (1875–1949)", написана групою членів НТШ під керівництвом професора В. Кубійовича у 1948 р. [9].

Праця складається з чотирьох розділів, зокрема третій розділ присвячений діяльності НТШ у міжвоєнний період, у якому автор аналізує втрати товариства під час Першої світової війни, російської окупації. Розкрито складність ситуації у зв'язку зі становищем Східної Галичини у міжвоєнний період. Автори наголошують на співпраці НТШ та УАН та іншими науковими установами радянської України. В. Кубійович наголошував на тому, що НТШ функціонуючи у складних умовах бездержавності, гуртувало українських учених до спільної наукової і громадської праці. Окреслив завдання НТШ в еміграції для збереження, поширення та піднесення української науки [9, с. 49–51].

Однією з перших досліджень діяльності товариства стала праця В. Дорошенка "Огнище української науки: Наукове товариство ім. Шевченка у Львові" [10], видана у 1951 році в Нью-Йорку. Автор простежує основні етапи становлення і розвитку товариства, доводить, що саме НТШ стояло біля витоків сучасної української науки і виконувало функції єдиної всеукраїнської академії наук. В. Дорошенко виокремив основні періоди діяльності НТШ, охарактеризував політику польського уряду у відношенні до установи. Цінною праця є тим, що автор детально аналізує структурну діяльність товариства, щодо нових видань, створення комісій тощо. П'ятий розділ присвячений ліквідації НТШ та передачу товариства Академії Наук УРСР. Не применшуючи значення зазначеної праці необхідно відзначити, що дослідник, з об'єктивних причин не використав архівних і документальних матеріалів, що не дало йому можливості повною мірою розкрити діяльність НТШ.

З нагоди сторічного ювілею товариства В. Лев видав "Коротку історію Наукового товариства ім. Шевченка" [11], який висвітлив організаційну працю, проаналізував значення діяльності НТШ у боротьбі за самостійність українського народу, підкресливши його роль і місце у національно-культурному відродженні Східної Галичини, формуванні незалежної української академічної науки.

У зв'язку зі сторічним ювілеєм НТШ у діаспорних виданнях "Український історик" та "Альманах УНС" опубліковано низку статей, присвячених історії товариства.

У статті "Наукова і видавнича діяльність НТШ" подано короткий аналіз наукової праці членів установи у секціях та комісіях, обрання наукової ради, створення нових структурних підрозділів. Необхідно відмітити, що автор статті – В. Лев, подає загальний аналіз основних напрямків діяльності, не характеризує окремі праці, опубліковані у виданнях НТШ [12, с. 57–60].

М. Стахів у статті "Наукове Товариство ім. Шевченка в краю і на еміграції" [13, с. 63–75] аналізує умови функціонування НТШ за межами України, оглядово окреслює передумови створення товариства, підкреслює його значення в національно-культурному русі і організації різних наукових академічних і навчальних установ.

У публікації "Значення НТШ в історії української науки та літературної мови" [14, с. 76–80] П. Ковалів висвітлює роль, яку відіграло товариство у формуванні сучасної української мови та наукової термінології, підкреслює значення єдиної на всю соборну Україну, насправді високоорганізованої української наукової структури, що виконувала роль академічної установи.

Заслугує на увагу стаття В. Стецюка, зі своєю авторською концепцією аналізу повоєнного періоду діяльності товариства [15, с. 38–54]. Автор висвітлює основні напрямки роботи допоміжних установ в структурі НТШ, підкреслює здобутки його членів в організації наукових конференцій, симпозіумів, семінарів, ювілеїв, свят.

В. Стецюк робить висновок про те, що досягнення НТШ, як всеукраїнської наукової установи, довело, що українська наука на високому рівні, що свідчило про її високий потенціал [15, с. 45–51].

М. Чубатий опублікував статтю "Наукове Товариство ім. Шевченка", у якій виклав своє бачення впливу політичної ситуації на товариство, торкнувся проблеми обрання дійсних, звичайних та почесних членів товариства, констатував авторитетність наукових праць НТШ за кордоном [16, с. 63–67].

Праці дослідників діаспори заслуговують на увагу тому, що більшість з них безпосередньо приймали участь у діяльності НТШ, упродовж радянського періоду ці публікації були заборонені. Необхідно зазначити, що у названих працях автори у науково-популярному стилі висвітлюють історію товариства, підкреслюють його особливе значення у національному та науковому поступі, тією чи іншою мірою розглядають окремі питання досліджуваної проблеми мають оглядовий характер, а глибокого наукового аналізу діяльності установи не дають.

До 110-річчя НТШ вийшла книга Я. Падоха "Незнищимо Товариство: До 110-річчя Наукового товариства ім. Шевченка" [17]. У праці проаналізовано діяльність товариства у різні історичні періоди, подані короткі бібліографічні відомості про визначних діячів, провідних науковців, співпрацівників інституції. Автор публікації наголошує на внеску М. Грушевського, як "неперевершеного організатора наукової праці", що "створив зі скромного товариства справжню, хоч офіційно невизнану, українську Академію наук" [17, с. 9]. Я. Падох досліджував питання членства у товаристві, наголошував на значимості громадської діяльності НТШ, комісій, співпрацю з іншими науковими організаціями. Об'єктивно оцінюючи зазначену працю, варто зауважити, що автор обмежується констатацією фактів та описовістю подій, не подаючи шляхів й механізмів подолання того чи іншого негативного явища, дещо ідеалізує діяльність товариства.

Серед праць потрібно приділити увагу статті В. Кубійовича "Наукове Товариство ім. Шевченка у 1939–1952 рр.", у якій автор виокремив періоди діяльності установи, після ліквідації. Це перший період – час перебування НТШ під час радянської окупації та ліквідація товариства. Другий – період перебування українських земель під німецькою окупацією, третій – охоплює 1945–1946 рр., та останній, четвертий – 1946–1952 рр. [18, с. 8–18].

Л. Винар у публікації "Зв'язки Михайла Грушевського з Науковим товариством ім. Шевченка у 1920-их роках" [19, с. 37–59], зупинився на неоднозначних взаєминах колишнього голови НТШ з дійсними членами установи. Автор праці намагався уникати протиріч у висвітленні діяльності товариства, ідеалізувати її. Тому характерною рисою роботи є її публіцистичний характер.

Після проголошення незалежності України, в історичній науці наступив етап концептуального переосмислення історії, пошук нових методологічних принципів дослідження. Скасування цензури, доступ до архівних спецфондів, інтерес до поглибленого вивчення та аналізу діяльності НТШ.

Чимале значення для утвердження наукового підходу у вивченні цієї проблематики має монографічне дослідження Р. Кучера "Наукове товариство ім. Шевченка: Два ювілеї" [20]. Автор добре обізнаний з предметом аналізу, був дійсним членом товариства. Науковець у доступній формі розкриває етапи розвитку установи, структуру, умови діяльності упродовж більш як столітнього періоду його існування. Окремо він зупиняється на історії діяльності НТШ міжвоєнного періоду. Виняткове значення мають спроби автора пов'язати функціонування товариства з діяльністю сучасної АН України. Однак, як і більшість попередніх видань, публікація має науково-популярний характер, на цьому наголошує і сам автор у передмові: "Пропонований огляд діяльності НТШ не претендує на вичерпність і абсолютну ґрунтовність, а тому має швидше інформативний характер загального плану" [20, с. 2].

Чільне місце у відображенні діяльності НТШ посідає стаття О. Романіва та Я. Грицака, підготована до наукового симпозіуму "Т. Шевченко і українська національна культура", приурочена висвітленню багатогранної діяльності інституції, яка стала виконувати функції всеукраїнського наукового центру [21, с. 68–70]

Окремі аспекти діяльності НТШ знайшли відображення у доповіді професора О. Прицака, виголошеній на науковій конференції Всеукраїнській Академії Наук з нагоди 100-ліття НТШ [22, с. 147–152]. Науковець робить висновок про те, що "здавалось би блідий і нецікавий період НТШ міжвоєнного часу-доконав епохального подвигу як приклад циклічного наукового єднання в ім'я єдиної загальнонаціональної науки". В. Кубійович дискутував з О. Прицаком з приводу, виділених останнім п'яти періодів діяльності НТШ. Свої зауваження стосовно деяких тверджень О. Прицака, В. Кубійович подав у статті "З приводу статті О. Прицака про роль НТШ в історії України" [23, с. 99–104].

У контексті досліджуваної тематики варто виділити працю львівських науковців О. Романіва та Я. Грицака "НТШ: етапи діяльності", у якій виділено й проаналізовано чотири періоди діяльності товариства. Автори публікації стверджують, що НТШ – "феномен організації наукових досліджень в інтересах самоутвердження і розвитку духовної культури народу" [24, с. 73], величає НТШ – першою академією наук в Україні, "створена самовідданими ентузіастами, які в умовах соціальної невлаштованості та політичних переслідувань виконувало свою високу місію" [24, с. 71–73].

У статті М. Мушинки "У Львові відновлено Наукове товариство ім. Шевченка" [25, с. 125–127] підкреслює значення для української науки першої сесії НТШ, яка проходила у Львові 16–17 березня 1990 р. Автор називає її – першим соборним симпозіумом українських науковців,

найвизначнішою подією в науковому житті Західної України, складовою частиною конференції було відкриття меморіальної дошки на будинку, в якому функціонувала перша друкарня НТШ.

В.Онопrienko у публікації "Академія Наук України і Наукове товариство ім. Шевченка як центри Українознавства" [26, с. 51–57] з нагоди 75-річного ювілею Академії Наук України осмислює історичний шлях НТШ і Академії Наук, роль яких у розвитку українознавчих досліджень змінювалась упродовж десятиліть. Дослідник переконливо доводить, що важливим результатом діяльності академічної науки у 20-ті-на початку 30-х р. ХХ ст. було продовження традицій національної науки, закладених НТШ.

Чільне місце у циклі праць посідає перша наукова сесія товариства – "Наукове товариство ім. Шевченка і українське національне Відродження". У вступному слові до збірника, тогочасний голова НТШ О. Романів порівнює першу наукову сесію відновленого товариства із "феніксом, що відроджується на попелищах батьківських осель, черпаючи сили з запаху Євшан-Зілля" [27, с. 6]

Проведення сесії НТШ засвідчило активну діяльність товариства, навколо якої згуртувались значні наукові сили, розгорнуло різноаспектну наукову, видавничу та організаційну діяльність. Перша наукова сесія у підсумковій ухвалі визнала, що основною метою діяльності товариства є подальша консолідація творчого та наукового потенціалу задля відродження та подальшої наукової та просвітницької діяльності.

О. Романів у науковій доповіді окреслив значення НТШ у піднесенні національної самосвідомості, як твердині української культури і науки, привертає увагу до перспектив на сучасному етапі [28, с. 24–35]. Автор коротко проаналізував ситуацію в Україні, починаючи з 20-х років ХХ ст., наголошує на тому, що у порівнянні з довоєнним, австро-угорським періодом, значно погіршилися умови розвитку українства. Проте дослідник зауважував, що "...маховик національного відродження, розкручений в період визвольних змагань не міг бути зупинений в умовах самостійної Польщі" [28, с. 26].

Змістовною була доповідь голови французького осередку НТШ А. Жуковського, у якій автор акцентує увагу, окремому аспекту наукової праці – видавництві першої україномовної енциклопедії під редакцією І. Раковського [29, с. 57–65]. Дослідник піддав критиці Енциклопедію Українознавства, слушно зауважив про необхідність періодичного доповнення, осучаснення видання, виправлення фактичних помилок. Серед статей, що вийшли у цьому збірнику, окремо варто відзначити працю Ю.Головач та Я.Грицак "Іноземні вчені-члени Наукового товариства ім. Шевченка (1893–1940)" у якій підкреслено престиж товариства у науковому світі [30, с. 109–115]. Автори статті підраховали кількість іноземних членів за весь період функціонування товариства, підкреслили статус іноземного членства, на основі аналізу архівних джерел, "Хроніки НТШ".

Науковій та громадській діяльності членів НТШ та їх внеску у формування української національної науки приурочили доповіді: Р.Гайда – про І. Пулюя [31, с. 97–105], У. Єдлінська – про К.Студинського [32, с. 90–97], І. Головацький – про І.Горбачевського [33, с. 105–109].

О. Прицак у статті "Чому необхідно відновити Наукове товариство ім. Шевченка у Львові" зауважував на "уже золотому віці" [34, с. 35–43] НТШ у 1923–1925 роках, наголосив на міжнародному характері установи. Науковець наполягав на необхідності формування концепції майбутньої української науки, представив проект структури відновленого у 1990 р. НТШ.

Президент НТШ у діаспорі, Я.Падох, доповідав про розвиток, досягнення і перспективи розвитку товариства за межами України [35, с. 44–52]. Б. Стебельський голова НТШ у Канаді, Ю. Курис "Наукове товариство ім. Шевченка в Канаді: праця, плани" [36, с. 52–57].

Завдяки плідній різнобічній діяльності, науковий інтерес становить десята сесія НТШ та виданий десятий том, приурочений цій сесії [37]. У збірнику проаналізовано низку важливих проблем з історії діяльності установи у довоєнний та повоєнний період.

Чимале значення для утвердження наукового підходу до вивчення різносторонньої діяльності інституції має анотований показчик під редакцією Т. Кульчицької [38]. Автор подає видання НТШ за серіями та роками, без аналізу, однак об'єктивно відображає науковий доробок товариства у сфері періодичних і серійних видань.

Однією із сучасних публікацій, що стосуються видавничої діяльності товариства, є праці З.Зайцевої "Записки Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка: започаткування та шлях до академічного стандарту" [39, с. 104–112; 40, с. 122–133].

Комплексне дослідження на основі друканих матеріалів та архівних документів з нагоди 125-річчя НТШ, подано у публікації О. Романіва, у якій автор наголошує на значенні товариства, як важливої наукової організації, що скеровує науковий потенціал українських учених на відродження та розбудову нації, її державності тощо [41, с. 49–69].

З нагоди 130-річного ювілею НТШ, О. Романів у статті "130 років праці для України" коротко охарактеризував періоди функціонування [42, с. 40–45], науковець основну увагу звернув на

діяльність відомих особистостей, членів товариства, їх наукових здобутків. Коротко аналізує наукову, видавничу та громадську діяльність установи у міжвоєнний період О. Гомотюк [43, с. 233–236].

Останнім часом проведено низку спеціальних досліджень, що розглядають роль особистості в історичному процесі. Історико-краєзнавчі дослідження багатьох науковців сконцентровані на поверненні імен українських громадсько-політичних діячів на регіональному рівні. Варто виділити життєписно-бібліографічні нариси, присвячені визначним діячам НТШ, що видавались, згідно з ухвалою видавничої ради товариства у Львові. Вагоме значення для складання цілісного уявлення про предмет нашого дослідження має монографія М. Білоус та З. Терлака "Визначні діячі НТШ. Василь Сімович" [44]. Автори цілий розділ праці приурочили організаторській діяльності В. Сімовича в НТШ.

Після трирічної перерви виходить чергова книжкова збірка в серії "Визначні діячі НТШ", присвячена останньому повоєнному голові товариства – І. Раковському, вченому який вніс важливу роль в організаційний розвиток, розбудову інституції у цілому й природничих знань зокрема [45].

У. Єдлінська присвятила наукову працю дослідженню життєвого і наукового шляху К. Студинського [46]. Значну частину роботи автор приділяє періоду головування К. Студинського в НТШ, на основі аналізу матеріалів спадщини, спогадів, особистих архівів.

"Мирон Кордуба і НТШ" – стаття І. Федорів, опублікована у першому томі збірника праць Тернопільського міського осередку НТШ [47, с. 226–241]. Н. Григорук у монографії "Микола Чубатий як історик України" висвітлює життя та діяльність визначного історика, публіциста, педагога, політика і журналіста, дійсного члена НТШ з 1928 р. – М. Чубатого [48].

А. Кліш у монографії досліджує діяльність уродженця Тернопільщини дійсного члена НТШ з 1899 р., голови товариства упродовж 1923–1932 рр., академіка Всеукраїнської Академії Наук з 1929 р., депутата Верховної Ради УРСР, академіка К. Студинського [49].

І. Головацький у праці "Просвіта" й НТШ: штрихи до історії їх спільної діяльності [50, с. 1–7] підкреслив значимість цих національних інституцій у культурно-просвітньому і громадському поступі українства, їх роль у піднесенні національної самосвідомості, оскільки як НТШ, так і "Просвіта" розв'язували не лише суто просвітні чи наукові питання, але займали активну громадську позицію.

Монографія О. Рубльова "Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939)" [51] на основі глибокого аналізу архівних джерел, історико-мемуарної, фахової літератури досить різнопланово висвітлює участь уродженців західноукраїнських земель у загальнонаціональних політичних у культурних процесах. Особливу увагу автор приділяє науковим контактам учених НТШ і ВУАН.

У науковому виданні "Діяльність "Просвіти" у Західній Україні в міжвоєнний період (1919–1939)" І. Зуляк комплексно і всебічно досліджує діяльність "Просвіти", розкриває культурно-освітню діяльність товариства, приділяє увагу співпраці з НТШ у науковій, просвітньо-організаційній, видавничій роботі, у спільному відзначенні ювілеїв та пам'ятних дат, імпрез [52].

Отже, в окреслений період вивчення історії діяльності НТШ у міжвоєнний період нагромаджено певну кількість в основному науково-популярної літератури, що тим чи іншим чином стосується різних аспектів досліджуваної проблеми.

Список використаних джерел

1. Барвінський О. Про заснування і дотеперішній розвиток Товариства ім. Шевченка / О. Барвінський // Записки НТШ. – Т. 1. – Львів, 1892. – 209 с.
2. Грушевський М. Дотеперішній розвиток Наукового товариства ім. Шевченка / М. Грушевський // Хроніка НТШ. – Ч. 1. – Львів, 1990. – С. 3–14.
3. Дорошенко В. Украинская академия наук / В. Дорошенко // Украинская жизнь. – 1912. – № 10. – С. 23–28.
4. Грушевський О. Научное товарищество им. Шевченка и его издания / О. Грушевский. – Санкт-Петербург, 1912. – 67 с.
5. Гнатюк В. Наукове Товариство ім. Шевченка. З нагоди 50-ліття його заснування / В. Гнатюк. – Львів, 1923. – 15 с.
6. Студинський К. Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові 1873–1928 рр. / К. Студинський // Записки НТШ. – Т. 150. – 1929. – С. IX–XVIII.
7. Паньківський К. Спогади про Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові / К. Паньківський // Український історик. – Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен. – 1978. – С. 84–99.
8. Кубійович В. Історія Наукового товариства ім. Шевченка / В. Кубійович. – Нью-Йорк-Мюнхен, 1949. – 51 с.
9. Кубійович В. Нарис історії Наукового товариства. Шевченка: 1873–1949 рр. / В. Кубійович. – Львів, 1991. – 53 с.
10. Дорошенко В. Огнище української науки – наукове Товариство ім. Шевченка / В. Дорошенко. – Нью-Йорк-Філадельфія, 1951. – 147 с.
11. Лев В. 100 років праці для науки й нації. Коротка історія Наукового Товариства ім. Шевченка в ЗДА / В. Лев. – Нью-Йорк, 1973. – 45 с.
12. Лев В. Наукова і видавнича праця Наукового Товариства ім. Шевченка / В. Лев // Альманах УНС. – 1973. – С. 55–62.
13. Стахів М. Наукове Товариство ім. Шевченка в краю і в еміграції / М. Стахів // Альманах УНС. – Джерсі Сіті-Нью-Йорк. – 1973. – С. 63–75.
14. Ковалів П. Значення Наукового Товариства ім. Шевченка в історії української науки і літературної мови / П. Ковалів // Альманах УНС. – 1973. – С. 76–80.
15. Стецюк В. У сторіччя Наукового Товариства ім. Шевченка / В. Стецюк // Альманах УНС. – 1973. – С. 38–54.
16. Паньківський К. Спогади про Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові / К. Паньківський // Український історик. – Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен. – 1978. – С. 84–99.
17. Чубатий М. Наукове Товариство ім.

Шевченка: його минуле і сучасне / М. Чубатий // Америка. – Ч. 63–67. – 1975. 17. Падох Я. Незнищиме Товариство: До 110-річчя Наукового товариства ім. Шевченка / Я. Падох. – Нью-Йорк, 1983. – 20 с. 18. Кубійович В. Наукове Товариство ім. Шевченка у 1939–1952 / В. Кубійович // Український історик. – Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен, 1973. – С. 8–17. 19. Винар Л. Наукове Товариство ім. Шевченка і Михайло Грушевський / Л. Винар // Український історик. – Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен, 1968. – С. 37–59. 20. Кучер Р. Наукове Товариство ім. Шевченка: Два ювілеї / Р. Кучер. – Київ, 1992. – 111 с. 21. Романів О. Наукове Товариство ім. Шевченка та його внесок у розвиток духовної культури України / О. Романів, Я. Грицак // Матеріали наукового симпозиуму. – Львів, 1990. – С. 68–70. 22. Прицак О. Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові поміж двома війнами / О. Прицак // Український історик. – 1981. – С. 147–152. 23. Кубійович В. З приводу статті О. Прицака про ролі Наукового Товариства ім. Шевченка в історії України / В. Кубійович // Сучасність. – 1984. – № 5. – С. 99–104. 24. Романів О. Наукове Товариство ім. Шевченка: етапи діяльності / О. Романів, Я. Грицак // Вісник АНУ. – К., 1990. – № 3. – С. 69–76. 25. Мушинка М. У Львові відновлено Наукове Товариство ім. Шевченка / М. Мушинка // Сучасність. – 1990. – № 12. – С. 125–127. 26. Онопрієнко В. Академія Наук України і Наукове Товариство ім. Шевченка як центри українознавства / В. Онопрієнко // Вісник АНУ. – К., 1993. – № 12. – С. 51–57. 27. Романів О. Вступне слово / О. Романів // Наукове товариство ім. Шевченка і українське національне відродження. Перша наукова сесія. – Львів, 1992. – С. 6–8. 28. Романів О. Наукове товариство ім. Шевченка й Українське національне відродження / О. Романів // Наукове товариство ім. Шевченка і українське національне відродження. Перша наукова сесія. – Львів, 1992. – С. 24–35. 29. Жуковський А. Діяльність інституту Енциклопедії Українознавства при Науковому товаристві імені Шевченка / А. Жуковський // Наукове товариство ім. Шевченка і українське національне відродження. Перша наукова сесія. – Львів, 1992. – С. 57–65. 30. Головач Ю. Іноземні вчені-члени Наукового товариства ім. Шевченка / Ю. Головач, Я. Грицак // Збірник наукових праць і матеріалів першої наукової сесії НТШ. – Львів, 1992. – С. 97–104. 31. Гайда Р. Визначні діячі НТШ. Іван Полной / Р. Гайда, Р. Пляцко. – Львів, 1998. – 284 с. 32. Єдлінська У. Суспільно-громадська та наукова діяльність академіка Кирила Студинського / У. Єдлінська // Збірник наукових праць і матеріалів першої наукової сесії НТШ. – Львів, 1992. – С. 90–97. 33. Головацький І. Іван Горбачевський, учений, організатор науки, громадянин / І. Головацький // Збірник наукових праць і матеріалів першої наукової сесії НТШ. – Львів, 1992. – С. 44–52. 34. Прицак О. Чому необхідно відновити Наукове товариство ім. Шевченка у Львові / О. Прицак // Збірник наукових праць і матеріалів першої наукової сесії НТШ. – Львів, 1992. – С. 35–43. 35. Падох Я. Розвиток Наукового товариства ім. Шевченка в діаспорі: здобутки і проблеми / Я. Падох // Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів, 1997. – С. 44–52. 36. Стебельський Б. Наукове товариство ім. Шевченка: праця, плани / Б. Стебельський, Ю. Курис // Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів, 1997. – С. 52–57. 37. З історії Наукового товариства ім. Шевченка. Збірник наукових праць і матеріалів наукових сесій НТШ у Львові. – Т. 10. – Львів, 1998. – 260 с. 38. Кульчицька Т. Періодичні та серійні видання Наукового товариства ім. Шевченка 1885–1939 рр. / Т. Кульчицька. – Львів, 1991. – 93 с. 39. Зайцева І. “Записки НТШ”. Започаткування та шлях до академічного стандарту 1892–1914 рр. / І. Зайцева // Український історичний журнал. – 2004. – № 2. – С. 104–112. 40. Зайцева І. (закінчення) “Записки НТШ”. Започаткування та шлях до академічного стандарту 1892–1914 рр. // Український історичний журнал. – 2004. – № 5. – С. 122–134. 41. Романів О. Наукове товариство ім. Шевченка – перша Українська академія наук / О. Романів // Київська старовина. – 1999. – № 2. – С. 49–72. 42. Романів О. 130 років праці для України / О. Романів. – Львів, 2003. – 40 с. 43. Гомотюк, О. Наукове товариство імені Т. Шевченка у роки Другої світової війни / О. Гомотюк // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Історія. – 2005. – Вип. 2. – С. 233–236. 44. Білоус М. Визначні діячі НТШ. В. Сімович / М. Білоус, З. Терлак. – Львів, 2001. – 179 с. 45. Головацький І. Визначні діячі НТШ. Іван Раковський / І. Головацький. – Львів, 2004. – 213 с. 46. Єдлінська У. Визначні діячі НТШ. Кирило Студинський / У. Єдлінська. – Львів, 2006. – 309 с. 47. Федорів І. Мирон Кордуба і НТШ / І. Федорів // ТМО НТШ. Збірник праць. – Тернопіль, 2004. – С. 226–240. 48. Григорук Н. Микола Чубатий як історик України / Н. Григорук. – Тернопіль, 2003. – 159 с. 49. Кліш А. Б. Кирило Студинський: життя та діяльність: монографія / А. Б. Кліш. – Тернопіль: В-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – 220 с. 50. Головацький І. Просвіта й НТШ: шляхи до історії їх спільної діяльності / І. Головацький // Просвіта. Просвітянський часопис зі Львова. – № 1 (233). – січень 2001 р. – С. 1–7. 51. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах 1914–1939 рр. / О. Рубльов. – Київ, 2004. – 631 с. 52. Зуляк І. Діяльність “Просвіти” у Західній Україні в міжвоєнний період 1919–1939 рр. / І. Зуляк. – Тернопіль: “Воля”, 2005. – 946 с.

Татьяна Савенко

НАУЧНОЕ ОБЩЕСТВО ИМ. Т.ШЕВЧЕНКО В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД: ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ

В статье рассмотрены историография, связанную с деятельностью НТШ в межвоенный период. Охарактеризованы основные группы работ, выяснена роль в исследовании этой научной организации.

Ключевые слова: НТШ, историография, научная деятельность, Западная Украина.

Tatiana Savenko

SCIENTIFIC SOCIETY. T.SHEVCHENKO IN THE INTERWAR PERIOD: THE HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

The article considers the historiography relating NTSh in the interwar period. The main group work, the role of the study of the scientific organization.

Key words: NTSh, historiography, scientific activity, the Western Ukraine.

УДК 930.1:94 (47+57) "1941/1945"

Станіслав Чумак

ЕВОЛЮЦІЯ СТРАТЕГІЇ ВИЩОГО ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОГО КЕРІВНИЦТВА СРСР У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СЕРІЇ ЗБІРНИКІВ "РУССКИЙ АРХИВ. ВЕЛИКАЯ ОТЕЧЕСТВЕННАЯ")

У запропонованій статті проаналізовано низку документів, які розкривають зміни у стратегії воєнно-політичного керівництва збройними силами СРСР у роки Другої світової війни.

Ключові слова: Ставка Верховного Головнокомандування, Генеральний штаб, вище воєнно-політичне керівництво, Друга світова війна.

Стратегічне рішення, їх належне обґрунтування чи прорахунки та помилки, які допускалися на найвищому командно-штабному рівні мали особливо відчутний, а головне – тривалий вплив на хід та результат не лише окремих операцій, кампаній, але й усієї війни. Тому об'єктивний аналіз матеріалів, які характеризують процес прийняття стратегічних рішень має велике значення для розуміння залежності успіхів у проведенні стратегічних наступальних чи оборонних операцій від позитивних змін у здійсненні управління радянськими збройними силами на найвищих щаблях військово-політичного керівництва. У повній мірі це стосувалося діяльності та взаємодії Ставки Верховного Головнокомандуючого (далі – СВГ) та генерального штабу (ГШ), робота яких доволі ґрунтовно відображена у документах та матеріалах, опублікованих у серії збірників "Русский Архив. Великая Отечественная".

Метою статті є дослідження складних процесів еволюції діяльності та взаємодії органів вищого стратегічного керівництва радянськими збройними силами за матеріалами серії збірників "Русский Архив. Великая Отечественная".

Незважаючи на доволі значну кількість публікацій радянського часу, історіографія проблем, пов'язаних із відтворенням достовірної діяльності стратегічного керівництва Збройними силами у роки війни усе ще лишається недостатнім, а багато важливих моментів – взагалі не розкритими [1, с. 155]. Про це свідчить приміром і те, що з понад 11 тис. наявних документів ставки у радянський період опубліковано менш ніж 2 тис. Невелика їх кількість була опублікована у збірнику, що до початку 1990-х рр. залишався недоступним – "Сборник документов Верховного Главнокомандования за период Великой Отечественной войны", 1968 р. [2]. Окремі документи наводилися у мемуарах воєначальників, зокрема Г. Жукова [3] та А. Василевського [4], та фундаментальних радянських працях з історії Другої світової війни, а також в деяких публікаціях та роботах, виданих вже після розпаду СРСР, наприклад – праця В. Данилова "Ставка ВГК. 1941–1945" [5].

Документи серії збірників дозволяють простежити як відбувались зміни в процесі оцінки ситуації та прийняття стратегічних рішень на найвищих щаблях управління збройними силами у ході війни та відображають діяльність ключових у цьому плані органів радянського командування – СВГ та ГШ, від ефективної взаємодії яких в значній мірі й залежала перемога у війні.

Основу цих збірників склали оперативні документи, пов'язані з плануванням, підготовкою та веденням операцій, матеріальним забезпеченням дій військ, директиви та вказівки з використання видів збройних сил та родів військ. У них містяться також накази, що стосувалися розстановки вищих військових кадрів. У радянські часи абсолютна більшість цих документів були таємними. Їх публікація підвищує пізнавальне значення збірників для об'єктивної оцінки тих змін, що відбувались у стратегічному керівництві радянськими збройними силами упродовж війни.

Аналіз представлених документів чітко вказує на те, що в цілому СВГ її робочий орган ГШ зосереджували основні важелі управління перебігом бойових дій на фронтах. Проте формування їх організаційної структури, визначення кола безпосередніх функцій, розмежування відповідальності